

Ontwikkelgesprek HKU Bachelor Vormgeving

Hoofdlijnen en conclusies

19 februari 2026 (online)

Deelnemers

Vanuit het auditpanel namen de twee extern deskundigen deel aan het gesprek.

Vanuit HKU namen deel aan het gesprek:

- de directeur HKU Media
- de directeur HKU Creative Transformation
- de studieleider van HKU Media, Image and Media Technology
- een onderzoeker van HKU Design
- de onderwijskundige van HKU Media
- de onderwijskundige HKU Design en HKU Media
- een medewerker kwaliteitszorg van HKU OOI (verslaglegging)

Inleiding

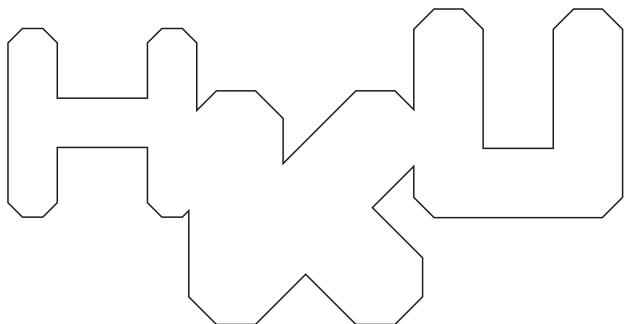
In oktober 2025 is de HKU Bacheloropleiding Vormgeving gevisiteerd door een onafhankelijk panel van extern deskundigen in het kader van verlenging van accreditatie door de Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie NVAO. De visitatie door het panel had als doel de kwaliteit van de opleiding te beoordelen aan de hand van zes kwaliteitsstandaarden en daarover een advies te geven aan de NVAO.

Het auditpanel heeft een goed beeld van de opleiding kunnen krijgen door het vooraf bestuderen van het door de opleiding geschreven zelfevaluatie-rapport, het bijbehorende studentenhoofdstuk en de diverse bijlagen. Daarnaast heeft het panel eind juni 2025 het eindexamenfestival Exposure bezocht en daar met een aantal afgestudeerden gesproken en hun eindwerk bekeken. De gesprekken tijdens de visitatie in oktober met docenten, studenten, alumni, vertegenwoordigers uit het werkveld, het opleidingsmanagement en de examencommissie, maakten het beeld compleet. In het adviesrapport aan de NVAO onderbouwt het auditpanel dat de HKU Bacheloropleiding Vormgeving voldoet aan alle standaarden. Het eindoordeel is derhalve positief.

“Het auditteam heeft een opleiding gezien die in een voortdurende constructieve dialoog haar curriculum en haar onderwijscultuur ontwikkelt en ervoor zorgt dat beide in lijn liggen met maatschappelijke ontwikkelingen. Het auditteam vindt het indrukwekkend om te zien hoe de gemaakte keuzes, o.a. de invoering van DCI als tiende afstudeerrichting in de opleiding en het nieuwe competentieprofiel vrijwel probleemloos geland lijken te zijn.

Er is getuige de bekeken afstudeerwerken en de gevoerde gesprekken, goed gekalibreerd over het curriculum en het gewenste eindniveau. Het auditteam hoorde al veel mooie voorbeelden waaruit het opmaakt dat er een duidelijk gevoel is van ‘samen één opleiding’ zijn. Het is echter van mening dat er nog meer gedeeld kan worden tussen de verschillende afstudeerrichtingen. Het is belangrijk dat alle betrokkenen daarvoor steeds de tijd blijven nemen.

Het auditteam trof zeer tevreden studenten, docenten, alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld.” (Bron: Hobéon Beoordelingsrapport, 22 januari 2026)

Ontwikkelgesprek

Op 19 februari 2026 heeft een afvaardiging van de opleiding met twee leden van het auditpanel een ontwikkelgesprek gevoerd, als afsluiting van het accreditatietraject. Tijdens de visitatie is vooral teruggekeken. In het ontwikkelgesprek wilde de opleiding graag samen met de panelleden vooruitkijken. Tijdens het ontwikkelgesprek zijn de volgende onderwerpen besproken:

1. **De opkomst van Generatieve AI (GenAI) in het werkveld en de implicaties daarvan voor de Bachelor Vormgeving.** AI beïnvloedt in hoog tempo de creatieve sectoren en dwingt alle kunstopleidingen na te denken over hun visie op makerschap, onderwijs en de professional van de toekomst. Wat is de impact van AI op ontwerpers en beeldmakers, en hoe verhoudt het onderwijs zich daartoe?
2. **Onderzoek en onderzoekend handelen in de Bachelor Vormgeving.** Hoe kunnen we beter articuleren wat we allemaal doen, zonder een blauwdruk te geven van één onderzoeksmethodiek? En hoe zien we onderzoekend handelen in relatie tot rollen en werkwijzen van ontwerpers en beeldmakers.

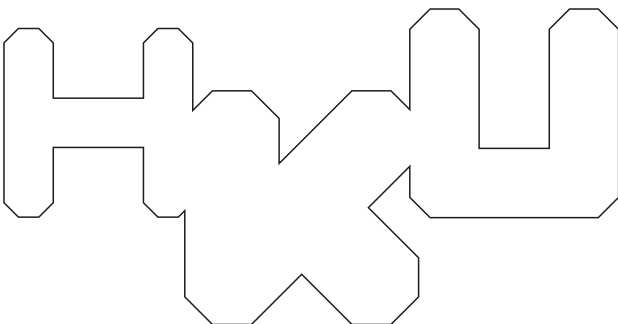
Hoofdpijnen en conclusies

Beide onderwerpen zijn voor alle kunstopleidingen urgent en relevant maar daarmee ook algemeen. Omdat HKU momenteel extra inzet op Generatieve AI (GenAI) en omdat bij de visitatie de rijkdom aan onderzoeksactiviteiten en ook de bescheidenheid daarover in de opleiding opnieuw werd benoemd, hebben we er toch voor gekozen om over deze onderwerpen tijdens het ontwikkelgesprek door te praten.

Tijdens het gesprek bleken de twee gespreksonderwerpen aan dezelfde kern te raken. De HKU Bachelor Vormgeving leidt studenten op tot *kritische, reflectieve en sterke makers* die hun proces kunnen verantwoorden, positioneren en delen. Vanuit het nieuwe opleidingsprofiel zou je kunnen zeggen dat we opleiden voor een regisseursrol van ontwerpers en beeldmakers die vanuit onderzoek iets anders kunnen maken dan wat voor de hand ligt. De belangrijkste (ook pedagogische) opdracht is studenten in hun kracht zetten: studenten laten zien dat hun makerschap onderzoek is, en dat de stappen die zij zetten en de, soms ook intuïtieve, keuzes die zij maken betekenisvol zijn. En dat zij daarmee een duidelijke en waardevolle positie innemen in een sterk veranderend werkveld, ook als zij werken met GenAI.

De academies van HKU werken momenteel aan verdere articulatie van hun visie op onderwijs, de accenten die zij in de beoogde eindresultaten willen leggen en hoe ze onderzoekend handelen willen integreren in de onderwijspraktijk. Parallel aan die onderwijsvisie ontwikkelen zij ook een visie op AI, en hoe ze daarmee willen omgaan. HKU heeft een prima infrastructuur, o.a. met lectoraten, om met GenAI vervolgstappen te kunnen zetten.

Duidelijk komt uit het gesprek de voorkeur naar voren om meteen vanaf het begin van de opleiding GenAI een structurele plek in het curriculum te geven. Niet in de vorm van een cursus of leerlijn, maar als speel- en experimenteerruimte. De invoelbaarheid van creatieve processen blijft daarbij belangrijk. De meest interessante toepassing van AI zit hem misschien meer in workflow en conceptontwikkeling, dan in de output, hoewel er steeds meer AI-gegenereerd werk wordt geleverd. Studenten moeten leren ontdekken wat artistiek interessant is aan werken met AI. Ze onderzoeken wat hun eigen bijdrage is tijdens het proces, bijvoorbeeld vanuit een esthetisch of

conceptueel oordeel. Daarnaast ontwikkelen ze het vermogen om gegenereerde ontwerpen te gebruiken als vertrekpunt voor verdere verdieping of nieuwe ideeën.

Met name rondom onderzoek stellen we vast dat er veel gebeurt in de opleiding. We hoeven niet nog extra onderzoek aan het curriculum toe te voegen. Wel kunnen we beter expliciteren en visualiseren wat er al gebeurt. De publicatie *Circle of Doing Research* van de Willem de Kooning Academie kan hieraan bijdragen. We kunnen meer taal geven aan methodologische aspecten van makend onderzoek. Dat zou studenten kunnen helpen uiteindelijk hun onderzoekende kwaliteiten beter te articuleren en te benoemen, en daarmee het particuliere proces te kunnen verbinden aan bredere relevantie, in de context waarin ze werken. En het kan ze ook helpen om met meer zelfvertrouwen aan tafel te komen wanneer het gaat om interpretatie, analyse en de vertaling ervan naar makende processen. Onderzoek is echter niet uitsluitend talig. Onderzoek wordt ook zichtbaar in schetsen, visualisaties, prototypes en beeldende argumentatie. Studenten mogen meer zelfvertrouwen ontwikkelen in dit visueel argumenteren. Het doel daarvan is niet alleen eigen taal of beeldtaal ontwikkelen, maar ook anderen mee te nemen in het proces.

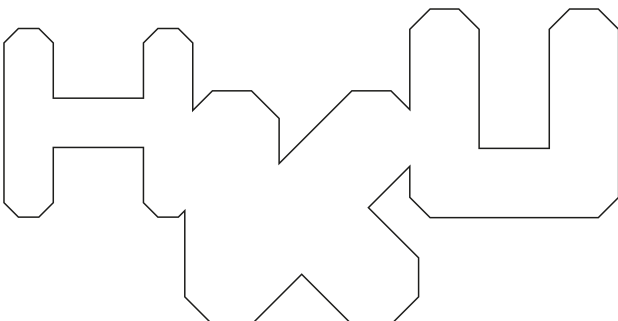
Binnen de studierichting Design for Change and Innovation (DCI) is onderzoek al stevig geïntegreerd via actie en reflectie als motor van het ontwerpproces. Onderzoek wordt benaderd vanuit het werken aan een concrete praktijkopgave. Het onderzoek begint om die reden bij bewustzijn: Wat weet ik al wel? Wat weet ik nog niet? Wat moet ik uitzoeken en waar of hoe kan ik dat vinden? En hoe gebruik ik dat in de opgave? De uitdaging bij DCI blijft vooral het leren articuleren van wat er al gebeurt.

Ook de academie HKU Media concludeert dat studenten beter moeten leren articuleren wat zij doen. Het werk dat zij maken is al van goede kwaliteit en kan als onderzoek worden beschouwd, maar het moet duidelijker worden verwoord.

Voor HKU Design ligt een concrete vervolgstap in het verder ontwikkelen van onderzoekend handelen binnen de module 'Platform' in semester 2 van jaar 4. In die module brengen studenten hun ontwerperschap in verschillende contexten 'de wereld in'. Daarbij kan meer aandacht worden besteed aan verschillende 'beeldtalen' waarmee studenten hun onderzoekend handelen aan diverse publieken kunnen tonen. Ook kan het helpen om explicieter te benoemen welke rollen studenten kunnen innemen en welke waarde deze rollen hebben. Dit kan studenten en docenten ondersteunen bij het beter herkennen en benoemen van onderzoekend handelen.

Vervolgacties GenAI: bewust spelen en creatieve inbreng ontdekken

- Investeren in AI-geletterdheid van docenten;
- Waar nodig de beoordelingscriteria aanpassen in de toetspraktijk en begeleiding. Daarbij gebruik maken van het voordeel dat we al een praktijk hebben waarin het accent ligt op het proces, reflectie en meerstemmigheid in beoordelingen;
- Experimenteerruimte in het curriculum creëren ('tinkeren') zonder studenten te verplichten AI te integreren in hun artistieke praktijk;
- Studenten leren de juiste vragen te stellen als het gaat om werken met AI (technisch, ethisch en artistiek) zodat ze bewust en kritisch hun artistieke autonomie in makerschap kunnen laten zien;
- Studenten laten kennismaken met verschillende rollen in de beroepspraktijk die mede door het gebruik van GenAI sterk aan verandering onderhevig is.
- Het gesprek blijven voeren over ethiek, duurzaamheid en eigenaarschap.

Vervolgacties onderzoekend handelen: impliciete praktijken expliciteren

- Bespreken hoe we in de opleiding op *bachelor*-niveau onderzoekend handelen willen waarderen. Op grond waarvan? Wat is de essentie van het onderzoeksproduct? Gaat het om vorm, of om articulatie en positionering? Gaat het om de relatie met het discours of om de stappen in een creatief proces?
- Studenten leren hun onderzoekend handelen beter te articuleren en verschillende beeldtalen te gebruiken om hun onderzoek in diverse contexten te kunnen overbrengen.

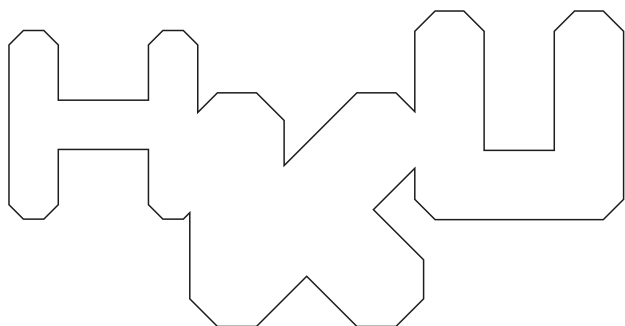
Het ontwikkelgesprek bleek opnieuw een waardevolle verrijking en een mooie aanvulling op het accreditatieproces. Om na de visitatie en het adviesrapport nog samen de diepte in te kunnen gaan op een aantal onderwerpen, wordt als prettig ervaren. Dank aan iedereen voor de inbreng en het meedenken.

Noot

Dit verslag is ter goedkeuring voorgelegd aan de twee leden van het auditpanel. Zij zijn positief over het verslag. Ze herkennen de manier waarop bestaande ontwikkelingen in de opleiding systematisch op de bestuursagenda komen, evenals welke uitdagingen in de komende tijd vragen om een blijvende constructieve dialoog met docenten, studenten en werkveld. Ze hebben er vertrouwen in dat goede stappen worden gezet om bestaande en nieuwe beleidsontwikkelingen verder in de praktijk te brengen. De sterke focus van de opleiding op 'experimenteren/tinkeren' en 'ruimte voor speeltuinen' geeft dat vertrouwen.

De leden van het auditpanel voegen na lezing van het verslag nog twee punten toe waar het gaat om AI:

- de AI-infrastructuur en 'tooling' dienen ook in lijn te zijn met nieuwe Europese wetgeving over het gebruik en verantwoording van 'AI-tools' (de EU AI-act).
- AI is voor opleidingen ook een pedagogisch vraagstuk. Immers, AI laat je niet alleen workflow 'offloaden', maar ook cognitief werk. Daardoor beïnvloedt AI ook 'deep learning' in negatieve zin. Hoe kunnen opleidingen studenten blijven betrekken bij keuzes die zij hierover kunnen maken? Wanneer is 'offloaden' functioneel en wanneer is het de moeite waard om 'stom en sloom' te werk te gaan?

Toelichting gesprek over onderwerp 1: AI

AI beïnvloedt in hoog tempo de creatieve sectoren en dwingt alle kunstopleidingen na te denken over hun visie op makerschap, onderwijs en de professional van de toekomst. Wat is de impact van AI op ontwerpers en beeldmakers, en hoe verhoudt het onderwijs zich daartoe?

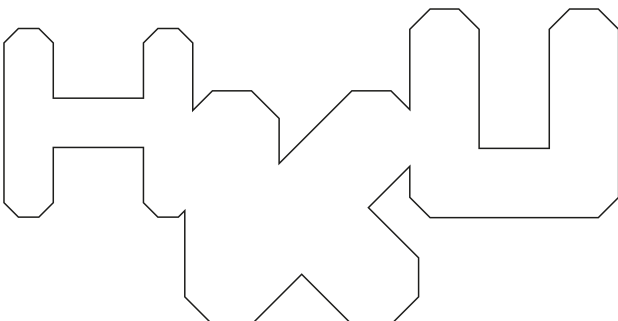
- Het HBO kent een AI-wijzer voor de mate waarin het gebruik van AI is toegestaan.
- De Raad voor Cultuur komt dit jaar nog met een rapport over AI en de creatieve sector en Tom van de Wetering is daar vanuit HKU bij betrokken.
- De VU doet onderzoek naar impact van AI op het werkveld i.s.m. de Kunstenbond, vanuit werknemersperspectief in de creatieve industrie. Daar gaan ook kunsthogescholen aan meewerken.
- AI gaat ook een belangrijk onderwerp worden in de nieuwe sectoragenda voor het KUO: in april 2026 wordt daar een conferentie over georganiseerd. Het KUO kan en moet een vooraanstaande positie pakken, en richtinggevend zijn voor andere opleidingen. Het gaat daarbij vooral om experimenteren en het kritische gesprek blijven voeren. We kijken daarbij ook naar (Europese) regelgeving. We gaan formuleren hoe we daar als KUO met elkaar samen mee aan de slag kunnen.
- Uitwisseling over dit onderwerp in OBK verband zou interessant zijn.

Het huidige HKU-beleid is nog relatief beleidsarm: module-eigenaren mogen AI-gebruik expliciet verbieden, mits dit in de modulebeschrijving is vastgelegd. Deze ruimte leidt echter ook tot versnippering en verschillen in aanpak. Vanuit het nieuwe landelijke opleidingsprofiel (LOP) zou je kunnen zeggen dat we opleiden voor een regisseursrol van ontwerpers/beeldmakers die vanuit onderzoek iets anders kunnen maken dan wat voor de hand ligt. Het LOP is breed opgezet en biedt ruimte voor vele interpretaties. We mogen echter niet onderschatten dat de ontwikkelingen ongelooflijk snel gaan en mensen zich echt aan het specialiseren zijn waardoor de uitput ook van veel hogere kwaliteit wordt. De rollen van ontwerpers veranderen grondig. Daar moet aandacht voor zijn.

AI als meervoudig vraagstuk

Tijdens het gesprek komen meerdere dimensies aan de orde:

1. Ethisch en verantwoord gebruik:
Vraagstukken rond bias in datasets, auteurschap, duurzaamheid en de ecologische impact van grootschalige rekenkracht zijn essentieel. Wat betekent het om te werken met systemen die zijn getraind op bestaande – vaak bevooroordeelde – data?
2. Impact op het werkveld en beroepsrollen:
AI verandert functies, rollen en machtsverhoudingen. Opdrachtgevers kunnen zelf genereren met AI-tools, waardoor eigenaarschap en rolverdeling diffuser worden. Ontwerpers worden soms pas betrokken nadat al veel AI-gegenereerd materiaal beschikbaar is. Bepaalde uitvoerende stappen worden geautomatiseerd, terwijl het conceptuele en strategische werk aan belang wint. Wat doet een opdrachtgever, wat doet een ontwerper? Hoe werken zij samen? Wie is eigenaar van wat? Sommige beroepen, zoals vertaler, stemacteur en (deels) grafisch ontwerper, worden direct geraakt. In media, animatie, muziek en film is AI steeds vaker onderdeel van de workflow, bijvoorbeeld in ruimtelijke ontwerppraktijken, in mediaproducties en in de filmindustrie. Muziek kent volledig AI gegenereerde producten en ontwikkelt zich hier heel snel in. Ook binnen animatie zijn al volledig met AI gegenereerde films gemaakt.
3. Artistiek en generatief potentieel:
AI kan een experimentele en speelse kracht hebben. Het zogenaamde tinkeren, onderzoekend

en makend leren werken met AI, kan nieuwe vormen van artistieke exploratie openen. Niet uitsluiten, geen protectionisme, maar leersituaties creëren waarmee studenten ervaring kunnen opdoen en dan zelf beslissen hoe ze AI willen inzetten in hun artistieke praktijk. Belangrijk daarbij is dat studenten een kritische en onderzoekende houding ontwikkelen. En dat ze zich bewust zijn van de keuzes die ze maken en welke 'tools' ze dan inzetten. Studenten moeten leren de juiste vragen te stellen, zowel technisch als ethisch. Ook moeten ze genoeg conceptuele bagage ontwikkelen om aan het begin van werkprocessen aan tafel te blijven zitten. Dan wordt de toegevoegde waarde van de ontwerpers duidelijk. De meest interessante toepassing van AI zit hem misschien vooral in workflow en conceptontwikkeling, en niet per se in de output. Laat studenten bevragen wat er artistiek interessant is aan het werken met AI. Laat ze nieuwsgierig zijn, ook als je als ontwerper in het proces wordt betrokken op het moment dat er al heel veel (AI) gegenereerd is in bijvoorbeeld ontwerpschetsen. Onze studenten moeten in zo'n situatie goed weten wat het is dat ze inbrengen, een esthetisch oordeel of conceptueel oordeel? Het vermogen om gegenereerd ontwerp als springplank te gebruiken voor iets anders, of voor verdieping.

Experimenteren in 'speeltuinen'

Het idee dat een opleiding iets gaat onderwijzen in AI moeten we loslaten. Wel moeten we ruimte scheppen voor experiment en dit integreren in de leeromgeving, al vanaf dag één. Je laat fotografie studenten ook niet de eerste twee jaar alleen analoog werken. AI is al een onderdeel van de leefwereld van studenten én van het werkveld. Sterker nog, veel studenten zijn er meer in thuis dan de docenten.

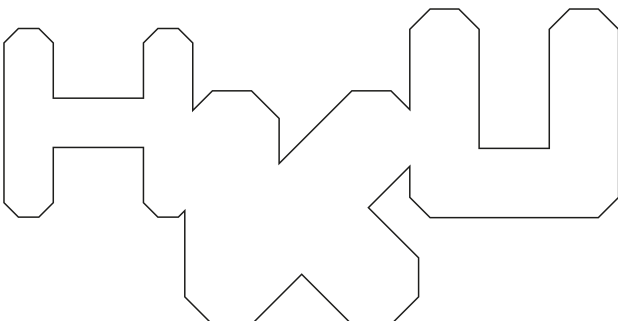
HKU heeft een goede infrastructuur o.a. met lectoraten om verkennende stappen te zetten richting dit soort 'speeltuinen' en met studenten de (on)mogelijkheden van AI in makerschap te onderzoeken: ethisch, technisch en artistiek. Grafische vormgeving zou bijvoorbeeld meer vanuit ambacht naar AI kunnen kijken. Rietveld bekijkt of ze een stand alone server kunnen inrichten om studenten om te leren gaan met 'tools' door te werken met hele beperkte 'queries' en 'prompts'. Daarmee leren studenten 'onder de motorkap' te kijken van de tool die ze gebruiken: hoe werkt een model, hoe bouw je een dataset op, wat betekent een prompt werkelijk? Het is onze verantwoordelijkheid om studenten op te leiden om onder de motorkap te leren kijken. NB. In SURF-verband wordt er ook veel geld en energie gestopt in het ontwikkelen van een eigen LMS binnen onderwijscontexten. Als het gaat over het proces leren kennen, kan dat met redelijk beperkte middelen, maar bij opschalen wordt het een ander vraagstuk.

AI-geletterdheid en toetsing

Een breed gedeelde zorg is de AI-geletterdheid van docenten. Niet alleen de voorlopers ('de willers en de kunners') zouden zich moeten verdiepen in AI. Het is noodzakelijk dat de brede docentbasis wordt meegenomen in ethische, ambachtelijk-technische en maatschappelijke dimensies van AI en de mogelijkheden voor artistiek gebruik. Zonder deze basis dreigt het onderwijs achter te blijven bij het werkveld.

Daarnaast is toetsing een complex vraagstuk. Wanneer zowel studenten als docenten AI gebruiken, kan een situatie ontstaan waarin 'de ene chatbot het werk van de andere chatbot beoordeelt'. Dit vraagt om herijking van toetsvormen.

Binnen het kunstonderwijs liggen hier volop kansen: we leggen vergeleken met andere sectoren in het hbo minder nadruk op geschreven producten en meer op proces, context, gesprek en reflectie. We laten meer ter plekke gebeuren. Scripties verschuiven van traditionele verslagen naar vormen

van onderzoek die aansluiten bij de eigen artistieke praktijk. Daar horen ook andere beoordelingscriteria en andere begeleiding bij.

Weerstand en schaamte

Opvallend is dat er onder studenten én docenten ook weerstand bestaat, i.v.m. duurzaamheidsvraagstukken en de omstreden bronnen van data bijvoorbeeld. Sommige studenten ervaren sowieso al 'maakschaamte' en bij het gebruik van AI nog meer. Of ze vinden AI-output esthetisch onaantrekkelijk, 'gewoon lelijk' en weinig creatief. AI-gebruik wordt soms gezien als gemakzuchtig of oneerlijk, niet 'eigen' en 'op basis van informatie van een ander'. Deze weerstand vraagt om een open gesprek. Samenwerken met AI kan ook worden gezien als een nieuwe vorm van co-creatie, mits transparant is wat de menselijke bijdrage is. Het onderwijs moet ruimte bieden om deze spanningen te onderzoeken, zonder studenten te verplichten AI in hun eigen artistieke praktijk te integreren. Wel kan van hen gevraagd worden om in een veilige omgeving te experimenteren, zodat hun keuze, voor of tegen AI, bewust en beargumenteerd is.

Liveness, proces en ervaring als kern

Een belangrijk onderscheidend vermogen van het beeldende kunstonderwijs ligt in het accent op liveness, ervaring en proces. Het daadwerkelijk fysiek meemaken van een performance, de interactie met materiaal, invoelbaarheid, de duur en lichamelijke van een creatief proces. Deze elementen laten zich niet vervangen door AI. Ook wanneer AI als tool wordt ingezet, blijft het menselijke maakproces, de ervaring en proceskant en de reflectie daarop, centraal staan.

Conclusie: geen uitsluiting, maar kritische integratie

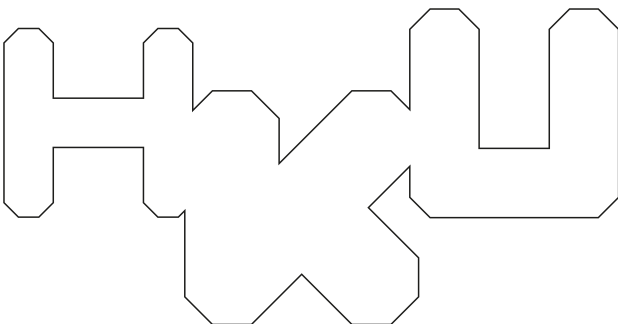
AI is geen tijdelijke hype, maar een structurele ontwikkeling met enorme invloed op samenleving, democratie en creatieve werkvelden. Hier ligt een duidelijke onderwijsopgave. Hoe kunnen we onze studenten juist sterker positioneren en hun meerwaarde als ontwerper/beeldmaker zichtbaar en relevant laten zijn. Negeer je AI, dan 'overkomt het je'. Tegelijkertijd vraagt het onderwerp om nuance, kritische reflectie en voortdurende bijstelling van onderwijspraktijken passend bij de onderwijsvisie en de doelen die een opleiding heeft geformuleerd.

De opgave is niet om 'AI te onderwijzen' als losstaand onderwerp, maar om een cultuur te ontwikkelen waarin experiment, kritisch denken en artistieke autonomie centraal staan. Zo kan het kunstonderwijs een richtinggevende rol innemen in een snel veranderend creatief landschap.

Toelichting op gesprek over onderwerp 2: Onderzoek en onderzoekend handelen in de bacheloropleiding

Hoe kunnen we beter onder woorden brengen wat studenten aan onderzoek doen, zonder één vaste onderzoeksmethodiek als blauwdruk op te leggen? En hoe zien we onderzoekend handelen in relatie tot rollen en werkpraktijken van ontwerpers en beeldmakers?

Studenten ontwikkelen wel degelijk hele onderzoekende praktijken binnen het kunstonderwijs maar vinden er vaak de woorden niet voor en vinden daardoor ook de dialoog met andere onderzoekers moeilijk.

Onderzoek als impliciete praktijk

Een belangrijk uitgangspunt in het gesprek is dat studenten wel veel onderzoek doen, maar dat dit vaak impliciet gebeurt. Studenten ontwikkelen onderzoekende praktijken binnen hun maakproces, maar beschikken niet altijd over het vocabulaire om deze te benoemen. Daardoor vinden zij het soms lastig om de dialoog aan te gaan met andere onderzoekers of zich te positioneren in een breder discours. Hoe helpen we studenten te laten inzien dat ze onderzoek doen, hoe ze dat doen en hoe ze daar zelf kwaliteitsverbetering in kunnen brengen?

- Hoe pakken zij een vraag aan?
- Welke stappen zetten zij?
- Welke kennis gebruiken zij?
- Hoe kunnen zij daarin kwaliteitsverbetering aanbrengen?

Het ontwikkelen van een gedeeld begrippenkader kan helpen. Daarbij werd verwezen naar de publicatie *Circle of Doing Research* van de Willem de Kooning Academie, waarin taal wordt gegeven aan methodologische aspecten van makend onderzoek. Dit kan ertoe leiden dat studenten uiteindelijk hun onderzoekende kwaliteiten beter kunnen benoemen. En dus ook met meer zelfvertrouwen aan tafel komen wanneer het gaat om interpretatie, analyse en een vertaling naar makende processen.

Tegelijkertijd klinkt de waarschuwing dat een vast lexicon niet moet leiden tot een methodische blauwdruk of vast, uniform woordenpakket. De voorkeur ligt bij:

- een eigen articulatie per student,
- maar wel in relatie tot een gedeeld gesprek en een breder discours.

Research for design en research through design

Research kan makend, contextueel, participatief en dergelijke zijn. In het gesprek werd verwezen naar:

- Research for design – onderzoek ter voorbereiding of ondersteuning van ontwerp;
- Research through design – het ontwerpproces zelf als methode om kennis en inzichten te genereren. Hierbij is het werk zelf drager van kennis. De vraag is hoe studenten beter kunnen leren articuleren wat hun maakproces aan inzichten oplevert.

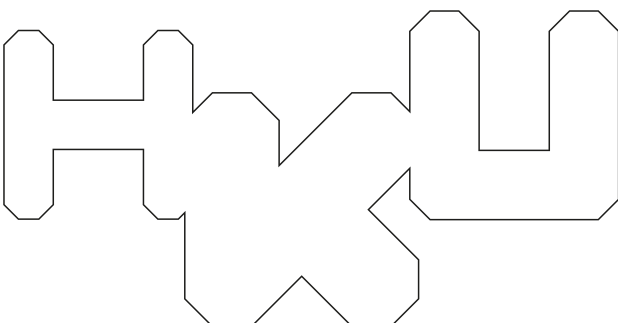
Onderzoek houdt niet op bij het maken. Het vraagt ook om reflectie, abstractie en positionering:

- het zichtbaar maken van inzichten;
- het vertalen naar maken en toelichten van stappen in het proces;
- het kunnen overstijgen van het particuliere naar een breder relevant niveau.

Articulatie: woorden én beeld

Onderzoek is niet uitsluitend talig. Onderzoek wordt ook zichtbaar in schetsen, visualisaties, prototypes en beeldende argumentatie. Studenten mogen meer zelfvertrouwen ontwikkelen in het visueel argumenteren. Het doel is niet alleen eigen taal of beeldtaal te ontwikkelen, maar ook anderen mee te nemen in het proces. Onderzoek moet navolgbaar en deelbaar zijn.

In verschillende opleidingen zijn al alternatieve vormen zichtbaar: onderzoeksrapportages in plaats van klassieke scripties, visual essays, procesverslagen, inhoudelijke documentatie. De klassieke academische scriptie wordt steeds minder vanzelfsprekend, zeker in het licht van AI en de veranderende betekenis van geschreven teksten. De discussie richt zich op de vraag: wat is de essentie van het onderzoeksproduct? Gaat het om vorm, of om articulatie en positionering?

De vraag rijst wat je eigenlijk wil beoordelen als het gaat om onderzoekend handelen. Wat wil je van studenten zien en welke deliverables zijn daarvoor nodig? Of welke werkvormen? Academies kunnen verschillende accenten leggen, afhankelijk van de leerdoelen en de onderwijsvisie die een opleiding kenmerkt. En misschien ook afhankelijk van de mate waarin AI als onderzoekstool een plek mag hebben. Vragen daarbij betreffen:

- de stappen die in het proces zijn gezet.
- de documentatie van methodes en inzichten in onderzoek naar een onderwerp.
- de impact van een project.
- de reflectie op de eigen positionering.
- de relatie tot het discours.

Daarbij blijft het uitgangspunt dat het om bachelor-niveau gaat, niet om master-niveau. En dat we in een beroepsopleiding werken en niet in een academische context. We hoeven niet het universitair onderwijs na te bootsen.

Die praktijkgerichtheid van het onderzoekend handelen laat zich op verschillende manieren zien. Bijvoorbeeld in de studierichting DCI wordt onderzoek benaderd vanuit het werken aan een concrete praktijkopgave. Daar begint onderzoek om die reden bij bewustzijn: wat weet ik al wel, wat weet ik niet, wat moet ik uitzoeken, waar en hoe kan ik dat vinden, en hoe gebruik ik dat in de opgave?

De relatie tot vervolgopleidingen en werkveld

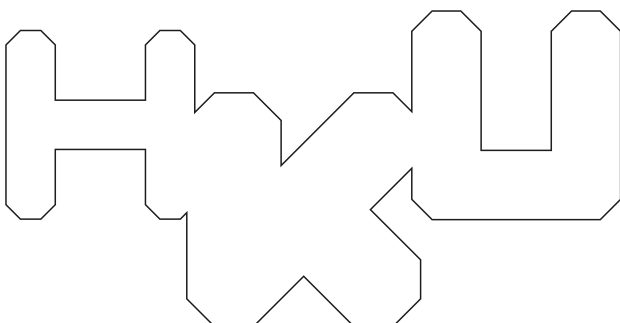
Studenten die door willen stromen naar een masteropleiding ervaren vaak een grotere urgentie om hun onderzoek expliciet te maken. Docenten helpen hen soms gericht bij het articuleren van hun onderzoekspraktijk. Het werk zelf verandert niet, maar wordt explicieter benoemd. Het effect is dat studenten hun intrinsieke motivatie ontwikkelen en zich sterker kunnen positioneren. En dat ze daardoor succesvol worden toegelaten tot masteropleidingen (ook internationaal).

Tegelijkertijd is de vraag hoe dit relevant blijft voor studenten die niet doorstromen naar een master, maar het werkveld in gaan. Onderzoeksvaardigheden zijn contextafhankelijk: in een ontwerp bureau of maatschappelijke organisatie zijn andere accenten nodig dan in een academische context. De uitdaging is studenten te laten inzien dat hun onderzoekende houding in al deze contexten waardevol is. Een voorbeeld hiervan is de stagiaire bij Rijkswaterstaat die haar werkomgeving visualiseerde en daarmee voor zichzelf een nieuwe rol creëerde. Haar onderzoekend vermogen bleek direct van waarde in de praktijk. De unieke kwaliteit van studenten in kunst- en ontwerpoppleidingen ligt in hun vermogen om dingen zichtbaar te maken via meerdere zintuigen en niet uitsluitend cognitief. Dat is een onderscheidende kracht die versterkt en benoemd moet worden.

Pedagogische verantwoordelijkheid

Er klinkt een duidelijke pedagogische verantwoordelijkheid door in het gesprek. Het gaat niet primair om het verzamelen van meer begrippen of methodes, maar om:

- studenten laten ervaren dat zij grip hebben op hun proces;
- hen laten zien dat hun stappen niet toevallig zijn;
- hun impliciete keuzes expliciet maken;
- hun zelfvertrouwen versterken;
- hen laten voelen dat zij welkom zijn in het werkveld.

Studenten maken een grote groei door, maar twijfelen vaak aan hun legitimiteit. Het expliciteren van hun onderzoekende handelen kan bijdragen aan vertrouwen en professionele positionering. De belangrijkste opdracht in beeldend kunstonderwijs is dan ook studenten te laten ervaren dat hun makerschap onderzoek is, dat hun stappen waardevol zijn, en dat zij daarmee daadwerkelijk iets te bieden hebben aan het werkveld én het vervolgonderwijs.

Conclusie: bewustwording van de waarde van artistieke werkwijzen

Veelal is het discours over artistiek onderzoek gericht op masteropleidingen. Het zou interessant zijn de vertaling ervan naar het bachelor-onderwijs, en het gesprek hierover, in een internationale context te plaatsen, bijvoorbeeld bij ELIA (de European League of Institutes of the Arts).

Het ontwikkelgesprek maakt duidelijk dat studenten in de bacheloropleiding al intensief onderzoek doen. De kernopgave ligt niet in het toevoegen van meer onderzoek, maar in:

- het bewust maken van wat er al gebeurt, door er taal aan te geven en de methodologie onder woorden te brengen;
- het ontwikkelen van eigen (beeld)taal om dit te articuleren, afhankelijk van een context;
- het verbinden van het particuliere proces aan bredere relevantie;
- het versterken van zelfvertrouwen en positionering.

Onderzoek in de bacheloropleiding moet praktijkgericht, contextueel en betekenisvol zijn, gericht op het ontwerperschap. Het is belangrijk dat we studenten kunnen meegeven dat ze daar grip op hebben en dat het niet iets is wat ze zomaar, toevallig, overkomt. Dat de stappen die zij misschien wel impliciet of intuïtief nemen de stappen in een proces zijn waar ze op mogen vertrouwen. En dat anderen de waarde ervan zullen zien als je die stappen inzichtelijk maakt. Studenten mogen meer het gevoel krijgen dat ze echt welkom zijn in het werkveld met wat ze kunnen en geleerd hebben.

